

жат свою консолідацію з метою отримання максимальних переваг від створеного ефекту масштабу.

Список использованных источников:

1. Bank for International Settlements. Principles for financial market infrastructures. 2012. – <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>
2. Bank for International Settlements. Recommendations for securities settlement systems. 2001. – <http://www.bis.org/publ/cpss42.pdf>
3. European Central Bank. Standards for the use of EU securities settlement systems in ESCB credit operations. 1998. – <http://www.ecb.int/pub/pdf/othemi/ssstandards1998en.pdf>
4. European Commission. Financial Markets Infrastructure. – http://ec.europa.eu/internal_market/financial-markets/index_en.htm

5. European Commission. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council on improving securities settlement in the European Union and on central securities depositories (CSDs) and amending Directive 98/26/EC. 2012. – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52012PC0073:EN:PDF>

6. International Institute for the Unification of Private Law. UNIDROIT Convention on Substantive Rules for Intermediated Securities. 2009. – <http://www.unidroit.org/english/conventions/2009intermediatedsecurities/main.htm>

7. Oxera. Monitoring prices, costs and volumes of trading and post-trading services. 2009. – http://ec.europa.eu/internal_market/financial-markets/docs/clearing/2009_07_ec_report_oxera_en.pdf

8. The Giovannini Group. Second report on EU clearing and settlement arrangements. 2003. – http://ec.europa.eu/internal_market/financial-markets/docs/clearing/second_giovannini_report_en.pdf

Надійшла до редакції 28.11.13

Д. Юрвіченс, д-р екон. наук, проф.
Університет Миколаша Ромеріса, Вільнюс (Литва),
М. Боровікова, канд. екон. наук, асист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РОЗРАХУНКІВ ЗА ОПЕРАЦІЯМИ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ В КРАЇНАХ ЄС

У статті розглянуті основні етапи та результати вдосконалення системи регулювання фондового ринку, в тому числі і розрахунків за операціями з цінними паперами, необхідність яких зумовили фінансова криза і рецесія в Європі. Проаналізовано існуючі особливості розрахунків на фондових ринках ЄС, а також вжиті заходи і пропозиції щодо вдосконалення системи розрахунків за операціями з цінними паперами.

Ключові слова: фондовий ринок, фінансова інфраструктура, центральний депозитарій, цінні папери.

D. Jurevičienė, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Mykolas Romeris University, Vilnius (Lithuania),
M. Borovikova, PhD, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

IMPROVEMENT OF THE SECURITIES SETTLEMENT SYSTEM IN THE EUROPEAN UNION

The financial crisis and recession in Europe have made it necessary to improve the system of regulation of the stock market, including the settlement of securities transactions. The paper constitutes the existing features of securities settlement in the stock markets of the EU and presents the measures and proposals to improve the settlement of securities transactions.

Keywords: stock market, financial infrastructure, central securities depositories, securities.

УДК 336.02::338.02
JEL O11, R11

Р. Білик, канд. екон. наук, доц., докторант
Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича, Чернівці

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗМІЦНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

Доведена важливість застосування фінансових інструментів регулювання регіональної конкурентоспроможності, проаналізовано використання фінансових інструментів у кризовий і посткризовий період, обґрунтовано необхідність використання як фіскальних, так і нефіскальних інструментів регулювання розвитку регіону.

Ключові слова: регіональна конкурентоспроможність, місцевий бюджет, бюджет розвитку, інвестиційна субвенція, муніципальні цінні папери, місцеві кредитні союзи, програмно-цільовий метод бюджетування, комунальна власність, земельні ресурси.

Постановка проблеми. Регіональна конкурентоспроможність як основоположна категорія регіональної економічної науки потребує детального дослідження у сенсі виявлення її здатності забезпечити економічну безпеку на регіональному рівні і стати провідним чинником дотримання такої безпеки. Регіональна конкурентоспроможність є вагомим складовою стратегії соціально-економічного розвитку регіону, і оскільки вона має стратегічний вимір, то має бути представлений ґрунтовний теоретичний та практичний інструментарій по забезпеченню регіональної конкурентоспроможності. Однією з груп інструментів забезпечення регіональної конкурентоспроможності є група фінансових інструментів, без ефективної дії яких неможливе досягнення стабільного розвитку економічної й соціальної сфери регіону. Як справедливо зазначають дослідники, "наявність у регіону достатніх фінансових ресурсів – запорука його фінансової безпеки, платоспроможності і своєчасного виконання фінансових зобов'язань. Недостатність фінансових ресурсів унеможливує задоволення всіх потреб регіону, обмежує можливості регіонального роз-

витку та ставить у залежність від зовнішніх джерел фінансових ресурсів. Саме від достатності фінансового забезпечення територіальних потреб залежить конкурентоспроможність регіону, адже недостатність його фінансових ресурсів є причиною незадоволення насамперед найбільш важливих економічних, соціальних та екологічних потреб, внаслідок цього гальмується розвиток та послаблюються конкурентні позиції регіону" [1, с.13-14]. Важливість формування фінансових інструментів забезпечення конкурентоспроможності на регіональному рівні й обумовлює актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теми фінансового забезпечення регіонального розвитку звертаються у своїх дослідженнях багато науковців, серед яких слід відзначити роботи І.М. Вахович, Л.В. Лисяк, І.О. Луніної, О.О. Молдована, Ю.В. Пасічника, В.В. Пилипіва, С.В. Слухая, О.В. Шевченко та інших. Однак питанням аналізу фінансових чинників зміцнення регіональної конкурентоспроможності приділяється недостатня увага. Лише у дослідженнях В.В. Пилипіва та групи авторів під керівництвом Ю.В. Савельєва [2, с.295] вка-

зується, що "існує тісний зв'язок між розширеним відтворенням капіталу [на регіональному рівні] і конкурентоспроможністю. Розширене відтворення капіталу є базовою умовою економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності територіальної економічної системи. Для територіального суб'єкта це означає вбудовування в зовнішні системи руху капіталу в результаті створення таких умов, при яких на території було б вигідно розміщувати певні види економічного капіталу. На цьому базується конкурентоспроможність території – через її здатність залучати капітал".

Невирішені раніше частини загальної проблеми.

Оскільки ми розглядаємо питання фінансового забезпечення регіонального розвитку, то на цьому постулаті і буде побудована частина дослідження, тобто конкурентоспроможність території розглядатиметься через здатність залучати капітал, зокрема інвестиційні та фінансові ресурси.

Мета статті – дослідження процесу формування комплексу фінансових інструментів, здатних ефективно регулювати та впливати на регіональну конкурентоспроможність України.

Завданнями даного дослідження є: доведення важливості використання фінансових інструментів регулювання регіональної конкурентоспроможності, аналіз стану застосування фінансових інструментів регулювання регіонального розвитку у кризовий і посткризовий період, обґрунтування необхідності застосування різних фінансових інструментів регулювання розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначають дослідники, "фінансове забезпечення відтворення територіальних суб'єктів являє собою систему заходів щодо своєчасного та повного задоволення потреб регіональних та муніципальних економічних систем у фінансових ресурсах і передбачає забезпечення фінансовими ресурсами процесів економічного розвитку територій (розширеного відтворення регіонального продукту), фінансове регулювання соціально-економічних процесів у регіоні, а також фінансове стимулювання ефективного використання різних видів ресурсів, які є у розпорядженні регіонів" [3, с.291]. Фінансове регулювання розвитку регіонів з метою забезпечення їх конкурентоспроможності вимагає формулювання чіткого уявлення про те, яких цілей прагнемо досягнути. Вважаємо, що фінансовий інструментарій зміцнення регіональної конкурентоспроможності має на меті досягнення таких цілей регіонального розвитку:

- створення на рівні регіональної економіки господарських комплексів, що стабільно розвиваються і забезпечують відтворення соціально-економічної системи;
- повне розкриття експортного потенціалу регіональної економічної системи;
- створення можливостей для залучення фінансового капіталу та його ефективного використання;
- створення гнучкої і адаптивної інституційної системи вирішення повсякденних проблем регіонів;
- забезпечення гідного рівня життя громадян на всій території регіону;
- досягнення на рівні регіонів параметрів сталого економічного розвитку.

Досягненню таких цілей регіонального розвитку і буде сприяти оновлений інструментарій фінансового регулювання регіонального розвитку.

Зазначимо, що ступінь регіональної конкурентоспроможності регіонів України знизився під час кризи 2008-2009 рр., і саме тоді питання можливості забезпечення регіональної економічної безпеки за допомогою фінансових інструментів значно актуалізувалось.

На прикладі зміни у системі фінансування регіонального розвитку у кризові роки можна побачити вразливість

бюджетних інструментів регулювання регіонального розвитку. Недостатній рівень ринкових трансформацій в Україні якраз і захистив економіку регіонів від впливу кризи. Слабке залучення України до світових фінансових зв'язків та сировинна спрямованість її експорту не дали у повній мірі розвинути кризовим явищам у всіх галузях. Однак криза зачепила структурну збалансованість економіки регіонів. Кризовий період неоднаковим чином вплинув на всі регіони. Найбільші вади розвитку були характерні для високорозвинених регіонів, в основі структури економіки яких лежить розвинений промисловий комплекс, будівельна галузь. Натомість специфіка економічного відтворення у сільському господарстві та тривалість виробничих циклів не дали у повній мірі розгорнутися кризі у сільськогосподарських регіонах. Для всіх регіонів катастрофічним наслідком кризи стало падіння рівня заробітної плати і безробіття.

У кризовий період (четвертий квартал 2008 року – перші три квартали 2009 року) спостерігалось скорочення бюджетного фінансування за всіма сферами, крім соціальної, яка є захищеною статтею бюджету. Основними тенденціями були наступні:

- зменшення обсягу видатків на 3,3 % загалом і на соціальну сферу на 1,5 в.п.;
- скорочення частки міжбюджетних трансфертів – на 0,3 в.п., зростання частки загальних дотацій на 1,1 в.п. і соціальних трансфертів на 10,2 в.п. і зменшення часток інших трансфертів;
- нефінансування окремих видів субвенцій – оплата громадянами електричної енергії, природного газу, твердого палива, послуг водопостачання і водовідведення, забезпечення житлом окремих працівників бюджетної сфери;
- зменшення обсягів коштів, що передаються до державного бюджету, на 6 %;
- скорочення обсягів власних доходів місцевих бюджетів на 4,4 %;
- зменшення часток видатків на економічну діяльність та державне управління на 0,5 в.п. кожен;
- збільшення у 2009 р. кількості місцевих бюджетів, які не виконують план по надходженнях (у 2008 р. таких бюджетів не було);
- різке скорочення щомісячних темпів надходження від основного бюджетоформуючого податку – на доходи фізичних осіб (з 154,4 5 % у січні 2008 р. до 114,0 % у грудні 2008 р.), у результаті чого вперше з 2000 р. спостерігалось скорочення обсягів надходжень від цього податку на 2,7 % [4].

Тобто, у докризовий період бюджетних коштів було достатньо для фінансування найнеобхідніших потреб регіонального розвитку, обсяги бюджетного та інвестиційного фінансування регіонального розвитку зростали щороку, однак криза вплинула на обсяги фінансової підтримки регіонів. Кризовий період показав вразливість бюджетних важелів регулювання регіональної економіки – наявні фінансові ресурси були вичерпані, а можливості бюджетного фінансування обмежені. Криза вплинула на ті джерела доходів місцевих бюджетів, які залежать від активної господарської діяльності – податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток від діяльності суб'єктів малого підприємництва. Натомість, інші джерела, які можна умовно назвати "доходи від власності", виявилися нечутливими до кризових явищ – такі як плата за землю, податок із власників транспортних засобів.

Зокрема, фінансова криза вплинула на окремі складові доходної частини місцевих бюджетів. Скорочення кількості працюючих та рівня заробітної плати, перебування значної кількості робітників у вимушених відпустках зменшили надходження від основного джерела

надходжень місцевих бюджетів – податку на доходи фізичних осіб, частка якого складає до 75 % надходжень до місцевих бюджетів. У структурі надходжень частка єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва і номінальні надходження від нього також зменшились, що свідчить про скорочення обсягів підприємницької діяльності. Обсяги номінальних надходжень від плати за землю і частка цього податку у структурі надходжень зростали, цей податок є справді вагомим саме для місцевих бюджетів. Не змінилась частка надходжень від податку з власників транспортних засобів. Отже, лише окремі з податків місцевих бюджетів можна вважати такими, що забезпечують стабільність надходжень, і серед них – плата за землю. А податок із власників транспортних засобів було замінено на збір за першу реєстрацію транспортних засобів, що звужило податкові можливості місцевих бюджетів (хоча місцеві бюджети й отримували субвенцію на суму зменшення).

Наступним фінансовим інструментом регулювання регіонального розвитку є інвестиції. Посткризові тенденції інвестування регіонів демонструють відновлення докризових темпів зростання обсягів інвестицій. За результатами січня-червня 2013 р. у регіональному розрізі спостерігається відновлення докризового статусу за обсягами залучених інвестицій, частки найбільш розвинених регіонів сягають – м. Києва – 24,7 %, Донецької – 9,4 %, Дніпропетровської – 8,1 % областей в обсязі внутрішніх капітальних вкладень. На підприємствах спостерігається нестача внутрішніх ресурсів для інвестування; зниження здатності до капіталовідтворення та інноваційного розвитку регіонів спричинюють посилення уваги до використання зовнішніх джерел інвестування. І подібно до територіального розподілу внутрішніх джерел капіталовкладень, у регіонах спостерігаються диспропорції в залученні прямих іноземних інвестицій: м. Київ має 47,7 %, Дніпропетровська область – 15,9 %, Харківська – 4,0 % в обсязі прямих іноземних інвестицій. У м. Києві концентрується 21,5 % обсягу виконаних будівельних робіт, у Донецькій області – 12,6, у Дніпропетровській – 8,9 [5]. При відсутності коригуючих заходів з боку держави щодо перерозподілу інвестиційних ресурсів інші регіони продовжують відчувати нестачу ресурсів на вирішення нагальних потреб.

Такі проблеми у фінансуванні не тільки зменшили фінансову спроможність регіонів, але і показали як вразливість застосування бюджетних та інвестиційних ресурсів до регулювання коливань економічної кон'юнктури, так і слабку ефективність від застосування одного-двох інструментів ресурсного забезпечення регіонального розвитку. А це, відповідно, знижує рівень економічної безпеки регіону.

Продемонстрована нерівномірність і вразливість бюджетних важелів регулювання регіонального розвитку наводить на думку про необхідність пошуку нефіскальних інструментів регулювання регіональної конкурентоспроможності. З метою посилення ресурсної стійкості громад та регіонів доцільно було змінити складові місцевих бюджетів та звернути увагу на інші, нефіскальні інструменти регулювання регіонального розвитку. У 2010 р. було змінено перелік місцевих податків та зборів: з 14 їх стало 5, до їх переліку було включено вагомий податок – єдиний податок із суб'єктів підприємницької діяльності. Нині планується ввести податок на нерухомість та податок на розкіш.

Починаючи з 2010 р., поступово почали відновлюються докризові тенденції фінансування регіонального розвитку із місцевих бюджетів. Зокрема, знову почали зростати частка загальних трансфертів у доходах місцевих бюджетів (з 20,5 до 27,3 млрд. грн. за січень-

червень відповідно 2010 і 2013 рр.) та субвенцій із соціального захисту населення (з 14,2 до 24,1 за той же період). Збільшилися надходження від податку на доходи фізичних осіб (з 23,1 до 30,4), частка якого перевищує 75 % у доходах місцевих бюджетів. Фінансуються всі види видатків та субвенцій.

Тим не менше, залишаються причини, через які доцільно звертати увагу на інші, нефіскальні інструменти ресурсного забезпечення регіонального розвитку: обмеженість бюджетного фінансування; його вразливість до циклічних коливань, потреба громади та регіону у збільшенні обсягів власного фінансування, необхідність активізувати господарську ініціативу на місцях, яка також має посприяти зміцненню регіональної конкурентоспроможності.

З урахуванням цього і має будуватися схема фінансового забезпечення регіонального конкурентоспроможності. Нефіскальними джерелами забезпечення регіонів є інвестиційні субвенції, бюджет розвитку, муніципальні цінні папери, ресурси кредитних установ, що афілійовані у регіонах.

Законами про Державний бюджет України передбачається надання місцевим бюджетам десятки видів дотацій та субвенцій. Їх обсяги у структурі доходів зросли з 0,2 до 2,5 млрд. грн. за січень-червень 2010 і 2013 рр. відповідно. Як було показано вище, частка субвенцій на соціальний захист зростає, також зростає і частка дотацій вирівнювання. Таке зростання є позитивним, оскільки переважання бюджетних цільових субвенцій обмежує свободу вибору, і не завжди їх використання є доцільним (і власне може ефективно застосовуватися тільки для співфінансування капітальних витрат, забезпечення стандартних місцевих послуг, рівень яких повинен бути однаковим по всій країні, компенсації витрат, вчинених вищими органами влади або які виникають внаслідок добровільних зобов'язань). Тому для розв'язання цієї дилеми більш доцільним вважається застосування інвестиційного субвенціонування та кредитування. Надання бюджетних інвестиційних субвенцій (як із державного бюджету, так і місцевими бюджетами) здатне як посилити кооперацію регіонів, так і сприяти ефективному використанню коштів. Необхідним є удосконалення механізму визначення і розподілу субвенцій на виконання інвестиційних програм через встановлення критеріїв їх розподілу на підставі формалізованих параметрів, запровадження конкурсного відбору інвестиційних програм для фінансування їх із місцевих бюджетів.

Лише застосування інвестиційного субвенціонування здатне надати необхідний мультиплікативний ефект щодо подальшого розвитку територій. Тобто, цей захід є позитивним у сенсі підвищення цілеспрямованості використання коштів державного бюджету, поступового переходу на обумовлене фінансове спрямування коштів державного бюджету.

Поряд із інвестиційними субвенціями заслуговує на увагу і механізм залучення інвестицій. Місцева влада має долучати до процесу формування або підвищення привабливості інвестиційних об'єктів та відбору інвесторів. Так, на думку дослідників, "зусилля з залучення інвестицій повинні бути зосереджені на кількох секторах, що належать до ключових секторів зростання і сприяють нарощуванню потужностей місцевої промисловості. В ідеалі, для кожного сектора місцевої економіки слід визначити потенційні вітчизняні та зарубіжні компанії, які можуть генерувати мобільні проекти і відповідають цілям регіону (міста, району) в окремих секторах і технологіях" [6].

Головний принцип залучення інвестицій – це орієнтація на конкурентоспроможність потенційного об'єкту капіталовкладення, його спроможність не тільки вирішити потреби громади, але і надати імпульс для подальшого

розвитку. Це можливо здійснити на основі пошуку і стимулювання точок зростання на місцевому рівні – економічно потужних місцевих підприємств, які працюють на власній сировинній базі, задовольняють потреби не тільки свого регіону, але і інших регіонів та країн. Залучені кошти варто спрямовувати на спорудження та реконструкцію найбільш значущих для регіонів об'єктів, діяльність яких суттєво впливатиме і на параметри економічного розвитку, і на збільшення кількості робочих місць.

Постійно зростають доходи бюджету розвитку (з 2010 р. їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів зросла з 4,7 % до 10,6 %), внаслідок передачі єдиного податку до бюджетів місцевого самоврядування. Обсяги надходжень від нього зросли з 2,4 до 6,3 % за період з січня-вересня 2010 по січень-вересень 2013 рр., і його частка нині складає близько 3 % у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів. Це дає змогу підвищувати обсяги капітального фінансування.

Незважаючи на покращення ситуації з наповненням бюджету розвитку, визначеність джерел його формування та напрямків видатків, в Україні ця частина бюджету залишається на початковому етапі становлення, у тому числі – за рахунок обмеженості коштів фінансування і джерел знаходжень. Необхідно й надалі розширювати доходні джерела бюджету розвитку, зокрема за рахунок здійснення внутрішніх та зовнішніх позик на інвестиційні цілі, формування доходів бюджету від використання і приватизації об'єктів власності, частини плати за землю та податку на доходи фізичних осіб. У цьому контексті доцільно звернутися до досвіду інших країн. Наприклад, згідно Бюджетного кодексу Російської Федерації [7], бюджет розвитку має спрямовуватися на асигнування на інноваційну та інвестиційну діяльність, пов'язану з капітальними вкладеннями в соціально-економічний розвиток, освіту, на соціально-економічні програми, інші витрати на розширене відтворення. Джерелами бюджету розвитку є: внутрішні та зовнішні запозичення на інвестиційні цілі, доходи федерального бюджету від використання та приватизації об'єктів федеральної влади, доходи від раніше проведених бюджетних інвестиційних асигнувань, відрахування від розміщення державних цінних паперів, половина суми перевищення доходів від зовнішньоекономічної діяльності. Напрями видатків бюджету розвитку: фінансування інвестиційних проектів, виконання зобов'язань за гарантіями, що надані інвесторам урядом РФ. Чітко вказано умови фінансування інвестиційних проектів – відбір на конкурсній основі, на умовах повернення, терміновості, платності, зазначено і способи використання бюджету розвитку – кредитування оплатою за товари чи послуги і прями інвестиції.

Також слід вказати, що бюджет розвитку – це єдина складова місцевого бюджету, яка здатна у повній мірі відобразити переваги і недоліки запроваджуваного нині в Україні середньострокового бюджетного планування і програмно-цільового методу бюджетування внаслідок того, що більшість об'єктів капіталовкладень потребують "довгих коштів", які неможливо забезпечити упродовж одного бюджетного року.

Наступним нефіскальним інструментом регулювання розвитку регіонів є муніципальні цінні папери. Цінні папери випускаються органами місцевого самоврядування з наступними цілями:

- залучення фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних програм, які мають виключно місцеве значення, однак їх виконання є критичним для функціонування громади (розвиток систем електропостачання, водопостачання та каналізації, будівництво житла, розвиток транспортних мереж, будівництво об'єктів освіти,

охорони здоров'я, задоволення потреб комунальних господарств тощо);

- залучення додаткових фінансових ресурсів, задоволення нагальних потреб місцевих органів влади або територіальних утворень у грошових коштах в очікуванні майбутніх надходжень;

- скорочення чи покриття дефіциту місцевого бюджету, погашення існуючих зобов'язань (випущених раніше МЦП), реалізація позабюджетних цілей [8].

Україна поки що має невеликий досвід функціонування муніципальних цінних паперів, перший випуск облігацій було здійснено у м. Києві у 1995 році. Цей ресурс органів місцевого самоврядування слабо використовується місцевими органами влади (лише 16 обласними центрами та 14 іншими містами). Причинами цього є: не унормування гарантій їх повернення та прав кредиторів, незабезпечення державою таких позик, визначення обмежено переліку умов для здійснення запозичень [9]: граничних сум та цілей позики, напрямів їх використання, граничних витрат на обслуговування боргу місцевих бюджетів (10 % видатків загального фонду місцевих бюджетів щорічно), непрозорість операції на фінансовому (фондовому) ринку на місцевому рівні, високий ступінь ризику інвестиційних проектів. Активному включенню більшої кількості міст перешкоджають непрозорість операцій на фондовому ринку, обмежений доступ до інформації щодо результатів діяльності емітентів та щодо поточного економічного стану даної території, короткостроковий (1-3 роки) термін випуску таких облігацій, нераціональне використання облігацій, ризикованість інвестиційних проектів. Такі чинники можуть призвести до необмеженого зростання боргу, а при відсутності зобов'язань держави стосовно його повернення – до тривалого зростання дефіциту місцевого бюджету.

Аргументом на користь того, що обсяги емісії муніципальних цінних паперів необхідно розширювати, є те, що інвестиційні проекти органів влади на місцях завжди передбачають значний обсяг капіталовкладень, який можливо отримати лише шляхом випуску цінних паперів тривалого терміну дії. Вихід місцевих органів влади на ринок цінних паперів дозволить їм отримувати додаткові доходи, що спрямовуватимуться до бюджету розвитку. Об'єктами застави для здійснення різного роду фінансових операцій за участю органів місцевого самоврядування можуть стати підприємства комунальної форми власності.

Для того, щоб муніципальні цінні папери стали фінансовим інструментом регулювання регіональної конкурентоспроможності, необхідно взяти низку заходів, зокрема розширити права здійснення органами місцевого самоврядування запозичень у господарюючих суб'єктів (юридичних осіб), унормувати терміни, строки, гарантії та умови повернення запозичень, оформити право здійснювати запозичення між місцевими бюджетами; змінити механізми фінансування регіонального розвитку, зокрема через Державний фонд регіонального розвитку, який може виступати інституційним інвестором на фондовому ринку і отримувати кошти від приватних суб'єктів господарювання; започаткувати діяльність фондів регіонального розвитку як установ, утворених для фінансування середньострокових міжрегіональних та регіональних програм і проектів у сферах, визначених у стратегіях розвитку регіонів як пріоритетні; врегулювати питання діяльності інститутів спільного інвестування на регіональному рівні, сприяти зростанню частки облігацій муніципальної позики у структурі активів інститутів спільного інвестування.

Здійснення органами місцевого самоврядування запозичень потребує залучення різних суб'єктів до цієї діяльності, зокрема, це можуть бути кредитні спілки, інсти-

тути спільного інвестування, фінансові асоціації та ін., комунальні банки. Незважаючи на високу ризикованість муніципальних цінних паперів та постійну загрозу перекладання їх боргу на державний бюджет, до цього часу "...ринок муніципальних облігацій був основою фінансових ринків – здоровою і міцною, незважаючи на те, що вони мають нижчі ставки, ніж акції корпорацій та державні облігації, а витрати на їх розміщення ще менші" [10]. Муніципальні цінні папери як позикові інструменти мають значення саме для міст, оскільки дають змогу залучати кошти для фінансування різноманітних проектів містобудування та створення об'єктів інфраструктури.

Доцільно започаткувати створення й функціонування комунального банку, головною метою діяльності якого може стати кредитування місцевих програм розвитку регіону. Комунальний банк як позикові інструменти мають значення саме для міст, оскільки дають змогу залучати кошти для фінансування різноманітних проектів містобудування та створення об'єктів інфраструктури. Доцільно започаткувати створення й функціонування комунального банку, головною метою діяльності якого може стати кредитування місцевих програм розвитку регіону. Комунальний банк як позикові інструменти мають значення саме для міст, оскільки дають змогу залучати кошти для фінансування різноманітних проектів містобудування та створення об'єктів інфраструктури. Доцільно започаткувати створення й функціонування комунального банку, головною метою діяльності якого може стати кредитування місцевих програм розвитку регіону. Комунальний банк як позикові інструменти мають значення саме для міст, оскільки дають змогу залучати кошти для фінансування різноманітних проектів містобудування та створення об'єктів інфраструктури.

Ринок муніципальних цінних паперів широко розвинений в інших країнах – зокрема, у Польщі, Румунії, країнах Балтії. У них можливості випуску і розміщення муніципальних позик жорстко регулюються законодавством. Основними особливостями законодавчого регулювання ринку муніципальних позик є наступні: необхідність існування системи обмежень щодо відносної частини витрат на обслуговування боргу у загальній сумі міських витрат; існування квоти на загальний розмір боргу у порівнянні з валовим обсягом міського бюджету; спрямування великих позик виключно на інвестування і існування суттєвих обмежень щодо спрямування коштів на покриття дефіциту бюджету; безпосередній контроль з боку уряду чи спеціально створеного органу за використанням і спрямуванням коштів, отриманих за рахунок емісії муніципальних облігацій, та наявність прозорої системи інформаційного забезпечення [11].

В Україні недостатньо розвинена мережа фінансових асоціацій, спілок, філій кредитних установ, інститутів спільного інвестування. Більшість їх концентрується у великих містах. У селищах, здебільшого, діють філіали комерційних банків, які не в змозі у повній мірі задовольнити попит на кредитні ресурси. Тим не менш, такі фінансові установи здатні акумулювати інвестиції, сприяти формуванню ринку робочої сили, розбудові інфраструктури, загалом, започатковуючи мультиплікативний ефект щодо раціонального використання місцевих ресурсів на вирішення проблем регіонального розвитку. Означені фінансові інститути можуть придбавати і муніципальні цінні папери.

Доцільно сприяти формуванню центрів регіональної фінансової інфраструктури – фінансово-кредитних установ, які акумулюватимуть фінансові ресурси у фінансово слабких регіонах з низькою концентрацією виробничих підприємств; активізувати дію кредитних спілок, які надаватимуть фінансові послуги, можуть бути покупцями державних цінних паперів і забезпечувати додатковий дохід органам місцевого самоврядування. У такий спосіб муніципальні цінні папери можуть стати

потужним фінансовим інструментом забезпечення регіональної конкурентоспроможності.

Можливо, обсяги надходжень, акумульованих такими інструментами, не є постійними, однак будуть достатніми для реалізації великих інвестиційних проектів, які стануть складовими забезпечення регіональної конкурентоспроможності.

Також слід зазначити і новітній Державний фонд регіонального розвитку. Його кошти призначені для використання на реалізацію п'яти напрямків: стратегій регіонального розвитку, державних програм у частині виконання заходів регіонального розвитку, програм подолання депресивності територій, розвиток транскордонного співробітництва, програм соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Фонд розпочав діяльність у 2012 р., обсяг його доходної частини на минулий рік становить 799,015 млн. грн.

Проаналізувавши напрямки використання коштів фонду у 2012 р. [12], можна дійти висновків, що більшість із запитів стосуються вирішення нагальних питань повсякденного місцевого економічного розвитку громад – газифікації населених пунктів, модернізації житлово-комунального господарства, будівництва та ремонту закладів соціальної сфери. Внаслідок цього кошти Фонду фактично витрачаються на виконання функцій, які могли б бути профінансовані із загального або спеціального фонду місцевих бюджетів. Тому необхідно переорієнтувати його діяльність на фінансування суто інвестиційних витратків – реалізацію інвестиційних проектів, які забезпечать отримання реального прибутку на користь місцевим громадам (зокрема, будівництво та ремонт доріг). Тим більше, що у 2013 р., заплановано збільшити обсяг коштів фонду для реалізації стратегічних проектів на місцевому рівні та проектів міжрегіональної співпраці до 3,5 млрд. грн.

Такі інструменти ресурсного забезпечення регіонального розвитку здатні створити додаткове і стабільне джерело коштів для громад. Саме за допомогою цієї групи інструментів можна відрегулювати диспропорції у обсягах капітального будівництва та інвестиційного забезпечення – фінансові спілки, комунальний банк та Державний фонд регіонального розвитку можуть сприяти вирівнюванню обсягів капітального будівництва та капітальних інвестицій по регіонах, сприяти надходженню коштів у регіони із нижчими темпами розвитку. Тим самим буде забезпечуватися і їх конкурентоздатність.

Підвищенню регіональної конкурентоспроможності буде сприяти використання зазначеного вище програмно-цільового методу (ПЦМ) складання й виконання бюджетів. Планується, що у 2014 році на ПЦМ-бюджетування мають перейти всі місцеві бюджети. Як показав світовий досвід, успіх реформування бюджетного процесу на основі концепцій програмно-цільового бюджетування і середньострокового планування витрат у рамках бюджетних обмежень за секторами залежить від цілої низки факторів. Частина передумов для успіху в Україні вже є: досягнення макроекономічної та фінансової стабілізації, реформа міжбюджетних відносин, наявність досвіду, як негативного, так і позитивного щодо реалізації програм, зроблені кроки з упровадження програмно-цільового методу в бюджетному циклі [13, с.415-416]. Негативні фактори – відсутність в Україні найсприятливіших інституціональних умов для забезпечення єдності бюджетної та соціально-економічної політики. Варто також зазначити, що в більшості країн, які перебувають в авангарді упровадження програмно-цільового бюджетування, одне і те саме міністерство відповідало й за соціально-економічну, і за бюджетну політику [14, с.87-92].

На регіональну конкурентоздатність, тобто здатність досягати визначених цілей розвитку, впливає також можливість економічно самостійного ведення господарства. Економічно самостійне ведення господарства є більш імовірним у регіонах із високими темпами розвитку й із значними фінансовими ресурсами. Це є ще одним аргументом на користь того, що регіональну конкурентоздатність можна досягти через достатнє фінансове забезпечення регіонів.

Тому додатковим фінансовим ресурсом і додатковим фінансовим інструментом регулювання регіонального розвитку може стати комунальна власність. На заваді її ефективному використанню стоять проблеми незавершеності формування комунальної власності та неврегульованість управління нею.

Перерозподіл об'єктів комунальної власності між органами державної влади та органами місцевого самоврядування не завжди відбувається відповідно до розподілу повноважень щодо надання суспільних благ та послуг мешканцям територіальної громади. Виникають суперечності у фінансуванні окремих об'єктів галузевої та підвідомчої підпорядкованості, які розташовані на території юрисдикції органів місцевого самоврядування і послугами яких користуються мешканці територіальної громади. Вирішення також потребує питання фінансування переданих в комунальну власність відомчих соціальних об'єктів підприємств – житлових будинків, поліклінік, дитячих садків. Управління об'єктами спільної власності громад є делегованим повноваженням, тобто передається місцевим державним адміністраціям, тобто по суті це питання залишається у віданні держави, а не територіальної громади, що не є стимулом для зростання регіональної конкурентоспроможності.

Незацікавленість місцевих органів у розвитку економічного потенціалу підвідомчої території, підвищенні її інвестиційної привабливості призводить до невикористання найбільш ефективних механізмів розподілу комунального майна, що має залучатися у підприємницьку діяльність (виділення земельних ділянок і здача в оренду нежитлових приміщень поза конкурсної процедури, неприйняття заходів щодо покриття витрат при неякісному виконанні робіт підрядниками за договорами і т.п.).

З метою перетворення комунальної власності на чинник забезпечення економічної конкурентоздатності доцільно упорядкувати питання управління об'єктами комунальної власності та спільної власності територіальних громад між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, запровадити механізми планування фінансових результатів діяльності підприємств комунальної форми власності і системи моніторингу фінансових планів, застосовувати в окремих випадках замість кошторисного фінансування механізми неприбуткової діяльності і комерційного розрахунку. Підвищенню ефективності підприємств комунальної власності сприятимуть застосування засад рентабельності та прибутковості до об'єктів комунальної власності, функціонування яких безпосередньо не пов'язано з виконанням соціальних завдань, передавання їх до комерційного управління суб'єктам приватного сектору із розмежуванням функцій власності від функцій управління. Місцеві органи мають забезпечувати умови для підвищення рівня їх ефективності та прибутковості, що сприятиме збільшенню надходжень від податку на прибуток таких підприємств.

Місцеві органи влади не мають значного фіскального зиску від володіння земельними ресурсами. Основне джерело надходження до бюджету розвитку, на яке мають змогу впливати органи місцевого самоврядування – це надходження від продажу землі. Це джерело не

є суттєвим. Водночас, прибутки від продажу або закладання таких земельних ділянок могли б стати достатнім джерелом доходів місцевих бюджетів. На сучасному етапі складові плати за змелю – орендна плата і земельний податок залишаються тривалий час незмінними, відповідно, уповільнюється зростання надходжень від них. Із метою перетворення володіння землею на фіскальний ресурс доцільно при визначенні земельного податку враховувати не тільки дані грошової (нормативної) оцінки земель, але і дані економічної та експертної оцінки, з метою реального відображення ситуації на ринку, активізації діяльності контрагентів, стимулювання безпечного і раціонального використання земель. А також варто переглянути ставки земельного податку та орендної плати, встановити їх граничні параметри (відповідно до родючості земель і т.п.).

Висновки. Таким чином, система фінансового регулювання регіональної конкурентоспроможності повинна містити як фіскальні, так і нефіскальні важелі. Фіскальними вважаємо ті, що сприяють наповненню місцевих бюджетів через податки та збори, нефіскальними – інвестиційні та кредитні ресурси. Поки що слабозрозумілими залишаються такі ресурси та інструменти, як публічно-приватного партнерство (за рахунок підвищення частки приватного бізнесу у фінансуванні проектів) та об'єднання фінансових джерел різних муніципалітетів з метою ресурсного забезпечення спільних проектів.

Вказані інструменти фінансування регіонального розвитку за умов їх ефективного і широкого запровадження у сучасних умовах не тільки зменшують вплив держави на внутрішні справи регіонів, але і позбавляють державний бюджет необхідності витратити додаткові кошти на регіональний розвиток. Вони дадуть такі позитивні ефекти: оптимізація використання місцевих ресурсів, вирішення місцевих проблем, у першу чергу соціальних, мультиплікація економічного ефекту для подальшого розвитку, покращання інвестиційного клімату, підвищення суспільного добробуту, забезпечення регіональної конкурентоспроможності.

Такі заходи не лише створять належну фінансово-економічну базу для соціально-економічного розвитку регіонів. Вони здатні сформувавши пряму залежність між виробничою активністю органів місцевого самоврядування та їх інвестиційними можливостями, що змусить їх займати більш активну позицію в питанні реалізації потенціалу регіону. Комплекс таких заходів сприятиме перетворенню регіонів та громад на економічно активні господарюючі одиниці. Вони будуть здатні самостійно визначати стратегію розвитку, і не тільки вільно використовувати право вирішувати питання місцевого значення, але і мати відповідні реальні фінансові та матеріальні ресурси щодо його забезпечення.

Подальші дослідження мають стосуватися питань визначення найбільш ефективних фінансових інструментів регулювання регіональної конкурентоспроможності та визначення фінансових засад забезпечення економічної безпеки регіонів.

Список використаних джерел:

1. Вахович І.М., Камінська І.М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення / І.М. Вахович, І.М. Камінська: [монограф.] – Луцьк: Надстир'я? 2009. – 400 с.
2. Особенности воспроизводства регионального капитала: сущность, подходы к оценке, методы управления / [Под общей ред. Ю.В. Савельева]. – Петрозаводск: Изд-во Карельского научного центра РАН, 2008. – 213 с.
3. Пилипів В.В. Управління відтворенням територіальних економічних систем у фінансовому просторі / В.В. Пилипів. – К.: РВПС України НАН. – 400 с.
4. Тут і далі представлені дані Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ibser.org.ua

5. Дані Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

6. Федюк В. Вплив інвестиційної політики на місцевий економічний розвиток // В. Федюк. Місцевий економічний розвиток (VIII Український муніципальний форум). – 12 липня 2012 р., м. Ялта, Україна.

7. О введении в действие Бюджетного кодекса Российской Федерации // Федеральный закон Российской Федерации от 31.07.1998 №145-ФЗ / Документ из БД НТЦ "Система".

8. Інструменти розширення ринку муніципальних цінних паперів як чинника ресурсного забезпечення регіонального розвитку / О.В. Шевченко. Аналітична записка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1131/>

9. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р., № 2456-VI, ст. 16 і 74; Про затвердження порядку здійснення місцевих запозичень // Постанова Кабінету Міністрів від 16 лютого 2011 р., № 110.

10. Wallace G.J. Could municipal bonds be the next financial Titanic? // <http://www.forbes.com/sites/forbesleadershipforum/2012/09/20/could-municipal-bonds-be-the-next-financial-titanic/>

11. Філатов О.Г. Законодавче регулювання ринку муніципальних облігацій // О.Г. Філатов / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=8036>.

12. Про затвердження переліку об'єктів і заходів, що фінансуються у 2012 р. за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку // Розпорядження КМУ від 12 квітня 2012 р. № 243-р

13. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України / Ю.В. Пасічник: [монограф.] – К.: Знання, 2008. – 670 с.

14. Дегтярьова В. Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі України / У: Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: [монограф.] В 6 т. – Т.4: Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі. – К.: НДФІ, 2004.

Надійшла до редакції 05.12.13

Р. Билук, канд. екон. наук, доц., докторант
Черновицкий нац. ун-т имени Юрия Федьковича, Черновцы

ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ УКРЕПЛЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ

Доказана необходимость использования финансовых инструментов регулирования региональной конкурентоспособности, проанализировано употребление финансовых инструментов в кризисный и посткризисный период, обоснована необходимость использования как фискальных, так и нефискальных инструментов регулирования развития региона.

Ключевые слова: региональная конкурентоспособность, местный бюджет, бюджет развития, инвестиционная субвенция, муниципальные ценные бумаги, местные кредитные союзы, программно-целевой метод бюджетирования, коммунальная собственность, земельные ресурсы.

R. Biluk, PhD in Economics, Associate Professor
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi

FINANCIAL INSTRUMENTS FOR STRENGTHENING REGIONAL COMPETITIVENESS IN UKRAINE

Financial instruments are very important in regulation of regional competitiveness. Some budget instruments approved their effectiveness even in crisis period, but the contemporary situation makes it necessary to use both fiscal and non-fiscal levers of adjustment of regional competitiveness.

Keywords: regional competitiveness, local budget, budget of development, investment grants, municipal bonds, local bank units, program-target method of budgeting, communal property, land resources.

УДК 330.101
JEL E26, O17

Н. Дрозд, канд. екон. наук, асист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються деструктивні прояви неформального сектору економічної діяльності на соціально-економічний розвиток країни. Доведено, що незважаючи на тимчасовий позитивний вплив підвищення рівня часткової зайнятості серед некваліфікованих працівників та отримання цінних переваг, підприємства неформального сектору спричиняють набагато більші негативні ефекти, що проявляються у порушенні законів конкуренції, підвищенні податкового тягаря на офіційно влаштованих осіб та дестимулюючих факторах економічного зростання. Запропоновано комплексну програму, що може сприяти переведенню підприємств неформального сектору у офіційну економіку.

Ключові слова: офіційна економіка, неформальна економіка, негативний вплив неформального сектору, державна програма зменшення частки неформальної економіки.

Постановка проблеми. Сьогодні той факт, що деякі суб'єкти господарської діяльності працюють частково або повністю поза законом, є очевидним. Підприємствам вдається підтримувати таку діяльність через заниження рівня зайнятості, уникнення сплати податків, зниження якості продукції і техніки безпеки, порушення авторського права, і нарешті не реєстрацію в якості юридичної особи. Неформальний сектор економічної діяльності, який часто називають тіншовим ринком, відноситься до компаній, які працюють у правовій площині ведення господарської діяльності, але в той же час не виконують всіх своїх податкових зобов'язань та інших обов'язків, та підприємств, що займаються злочинною та іншою протиправною діяльністю.

Неформальний сектор є поширеною і постійною економічною особливістю більшості країн, що розвиваються, і робить значний внесок у створення робочих місць, виробництво і доходи. За останніми оцінками, розмір неформального сектору в країнах, що розвиваються з точки зору його частки зайнятих у несільсько-

сподарському секторі знаходиться у діапазоні приблизно від однієї п'ятої до чотирьох п'ятих. Існують різні причини, чому уряди можуть бути стурбовані величезною неформальною сектору. До них відносяться потенційні негативні наслідки для конкурентоспроможності та економічного зростання, неповне охоплення соціальних програм, підриєв засад соціальної згуртованості та правопорядку, фіскальні втрати через неоголошену економічну діяльність. Для більшості урядів, ці проблеми переважають будь-які переваги, які пропонує неформальний сектор як джерело створення нових робочих місць і в якості захисту для бідних. Ця проблема є особливо актуальною для країн, що розвиваються, проте і притаманна розвиненим країнам також, саме тому дослідження питань неформальної економіки і її шкідливого впливу має особливе значення в даний час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи актуальність дослідження неформального сектору економіки та шляхів виведення підприємницької діяльності з неформальних відносин в умовах підвищення потреб дер-